

Caterina de Rocabertí, parenta propera de Santa Teresa

Autor: Jordi Bilbeny
Data de publicació: 29-07-2024

En Jordi Bilbeny recull un parell de testimonis que, segons la tradició oral, afirmen que Santa Teresa de Jesús s'estigué a Barcelona i que era parenta molt propera de Caterina de Rocabertí.

Quan En Víctor Balaguer, a la seva Història dels carrers de Barcelona, ens parla del Carrer de la Canuda i de l'antic convent de monges carmelites descalces que hi havia, ens innova que va ser fundat per «Caterina de Rocabertí, filla dels comtes de Peralada», precisament, «el 25 de novembre del 1588»[1]. La dada, la recull també En Joan Amades a les seves Històries i llegendes de Barcelona, on subscriu: «El convent fou fundat al 1588 seguint la regla de Santa Teresa i va ser el primer de Barcelona de carmelites descalces. La seva primera superiora fou una dama de família coneguda a Barcelona, Caterina de Rocabertí»[2]. Ha de ser la famosa Caterina de Crist, de qui Jeroni de Sant Josep ens diu que va ser una de «les primeres de l'Orde» i de les primeres «companyes de la nostra Santa Teresa», triada priora del convent de Barcelona[3].

Llavors, si Caterina de Rocabertí va ser-ne la primera priora, segons la tradició oral, i, segons la història oficial, aquesta mateixa priora es va dir també Caterina ?Caterina de Crist?, és que som davant de la mateixa dama: Na Caterina de Rocabertí. Ara bé: com que d'altres fonts ja més oficials, o oficials del tot, supervisades i reescrites per la censura d'estat, ens expliquen que el convent va ser fundat per Estefania de Rocabertí[4], germana del frare mendicant Josep de Rocabertí[5], és més que versemblant que, tot i que, per les dades adduïdes, puguem entendre que hi ha autors que les fan una sola i única monja[6], siguem davant de dues dones diferents, que, tal com testimonien llurs cognoms, foren parentes molt properes. De fet, consta que Estefania de Rocabertí «donà a les monges carmelites descalces (Caterina de Crist i Elionor de la Misericòrdia), acabades d'arribar a Barcelona, al 1588, part de la seva hisenda per fundar-hi un convent»[7]. Cosa que fa palès, novament, que hi ha dues dones de la mateixa família que intervenen en aquesta fundació: l'una cedint la seva hisenda personal i l'altra sent la primera priora del convent. O com ho relata Na Rosa Maria Alabrús, Estefania de Rocabertí fou «cofundadora del Carmel barceloní amb Caterina de Crist»[8]. I si Caterina de Crist era Caterina de Rocabertí, tot seria d'allò més normal, perquè, coms ens innova En Rodolfo Galdeano, Estefania de Rocabertí havia creat un cercle espiritual al seu entorn, «integrat, en bona part, pels descendents dels benefactors

de sant Ignasi a Barcelona, entre els quals hi havia la família Rocabertí»[9].

Però, sigui com fos, el més important de tot plegat és que En Balaguer ens assegura que en fer-se monja, Na Caterina «rebé l'hàbit de les mateixes mans de Santa Teresa»[10]. «De mans de la mateixa gloriosa Santa Teresa», subratlla també l'Andreu-Avel·lí Pi i Arimon[11]. Com sembla evident, En Balaguer i En Pi i Arimon, que no aporten cap referència documental que avali la seva asseveració, havien d'haver aconseguit la dada de la tradició oral, llevat que la traguessin d'En Serra i Postius, que també ens la forneix, tot precisant encara que la Santa, «coneixent el seu esperit, l'animava entranyablement»[12]. Totes aquestes afirmacions, per bé que recollides de la tradició oral, ens permeten suggerir, de nou, la presència de Teresa al seu costat, no tan sols per posar-li l'hàbit. Si fos verament així, tindria raó En Gaietà Cornet quan ens advera que era «Caterina de Crist, íntima amiga de Santa Teresa de Jesús»[13]. És a dir, que tenien una relació profunda. La Mare Teresa la tenia en gran estima i consideració. Tant, que la va posar com a priora d'un convent de descalces. Quan el Pare Gracià li va mostrar la seves reticències per aquest nomenament, la Santa li va respondre decidida: «Calli, pare meu, que Caterina de Crist sap estimar molt Déu i és molt gran santa i té un esperit molt alt, i no ha de menester saber res més per al govern. Ella serà tan bona priora com totes les que hi ha»[14]. A més a més, és sabut de tot biògraf solvent de Santa Teresa ?entenguem-nos: de la Santa oficial castellana?, que aquesta mai no va posar els peus ni a la capital catalana ni a Catalunya. I així ho han objectivat fa poc Na Mercè Gras en asseverar que «Santa Teresa mai no estigué físicament a Catalunya»[15], i En Gabriel Beltran en dir-nos que Teresa «no tingué la satisfacció de trepitjar personalment les terres catalanes»[16].

Però si Santa Teresa és Teresa de Cardona, llavors Caterina de Rocabertí podria ser perfectament la seva cunyada, casada amb el seu germà Jaume de Cardona[17], puix que el Pare Francesc de Santa Maria, al 1655[18], i En Juan de Palafox, al 1676[19], ens adveren que Caterina de Crist era «parenta» de Santa Teresa. Cosa que també corrobora amb totes les lletres el cronista Miquel Baptista de Lanuça[20]. I, així mateix, ens ho advera la seva primera i més propera biògrafa, la Mare Elionor de la Misericòrdia, quan escriu que els familiars de Caterina «s'emparentaren amb el llinatge de la nostra Santa Mare Fundadora Teresa de Jesús, que sembla que fou misteri ser parentes les qui tan semblants foren en virtuts i vides»[21]. Uns anys més endavant, al 1727, una nova biografia de «Caterina de Crist», inserida dins unes Vite di Molti Venerabili Madri Carmelitane Scalze, per si de cas, ens ho torna a recordar[22]. Dada que modernament, entre d'altres, ha recollit En Josep Recoder[23], Na Marcelle Auclaire[24] i Na Sonja Herpoel[25]. I encara: en un manuscrit redactat al 1594 per les monges de la Puríssima Concepció de la Mare de Déu de Barcelona, i preservat a la Biblioteca Nacional d'Espanya, hi podem llegir que no tan sols eren parentes, sinó «parentes properes» («cercana en deudo», diu el text)[26].

Arbre genealògic d'«Els Rocabertí, barons de Cabrenys i de Sant Mori», segons Armand de Fluvià (Gran Enciclopèdia Catalana, vol. 12, Barcelona, 1978, p. 655), on trobem Estefania, monja carmelita, i una parenta seva, dita Caterina, casada amb En Jaume de Cardona.

I, és clar: si eren parentes és que pertanyien, de prop o de lluny, a la mateixa família. Pel que hem vist fins ara, pel tracte subtil i delicat que Teresa li dedica, jo m'inclino a creure que més aviat havien de ser parentes força properes. I Teresa, amb tota normalitat i deferència, bé li podia haver imposat l'hàbit de carmelita a Barcelona, o en qualsevol altra ciutat catalana, en un acte tan solemne com familiar. Això és el que em sembla que podem llegir al llibre d'En Balaguer, quan ens confirma que Na Caterina de Rocabertí rebé l'hàbit de mans de la Santa, que «tot seguit vingué a Barcelona per fundar aquest convent»[27]. En llegir aquest mateix paràgraf En Suñé no triga a adverar que la Santa, «segons En Balaguer estigué a Barcelona per fundar el sobredit convent»[28]. I En Gaietà Cornet, per bé que ara a la seva Guia de Barcelona, en parlar del convent de carmelites del Carrer de la Canuda, hi insisteix: «Aquest és el primer convent de Religioses Carmelites descalces que es fundà a la Corona d'Aragó i en fou la seva primera priora i fundadora Na Caterina de Rocabertí, filla dels comtes de Peralada»[29]. I, a petja seguida, rubrica que rebé «l'hàbit de mans de la mateixa Santa Teresa en el seu primer convent de Sant Josep»[30]. Però, aleshores, això evidenciava sense cap mena d'embut la presència de la Santa a la capital catalana o a Catalunya i, majorment, corroboraria que la biografia de la Teresa castellana era un constructe d'estat.

Finalment, mercès a una nova referència que em facilita l'amic Joan-Ramon Gros, ara ja podem confirmar de tot en tot aquesta estada de Teresa de Jesús a Barcelona. Es tracta d'una dada que ens forneix En Ricard Suñé al Capítol Tercer de la Nueva Crónica de Barcelona, segons la qual Santa Teresa, «gloriosa Doctora de l'Església, estigué en el convent del carrer de la Canuda, desaparegut fa poc»[31]. En Suñé, que segueix de prop En Balaguer –però que, alhora, contrapunta amb informació renovada–, no entén que la Ciutat de Barcelona, cada 15 d'octubre, celebrés una

festa amb tota la pompa i honors a la Santa al convent de Sant Josep, encara al segle XVII, on aquesta, a més a més, hi tenia una gran imatge esculpida al retaule major[32].

Gravat del retaule major de l'antic convent de Sant Josep de Barcelona, amb la imatge de Santa Teresa de Jesús a baix a la dreta (monestirs.cat).

Efectivament, és En Joan Amades qui, en parlar d'aquest dia, innova: «Les monges teresianes del convent del carrer de la Mare de Déu, cantonada amb el de la Canuda, celebraven avui una funció molt solemne i molt lluïda. Antigament li havien donat un caient nobiliari i senyorial. Hi solien concórrer la noblesa i la societat més elevada i distingida de la ciutat. Al peu de la porta del temple hom estenia un domàs, que comprenia tota l'amplada del carrer, a tall de cobricel»[33]. I hi afegeix: «Els vells barcelonins, avui, menjaven unes postres especials, qualificades de croquetes o bunyols de Santa Teresa. Eren producte de culinària casolana. Es feien amb pa tou, fregit amb llard, llet i sucre»[34]. I a mi no em costa ni gaire ni gens comprendre que es feien i es menjaven aquest dia precís en commemoració –i segurament, també en record–, de la Santa: de la presència de la Santa en aquell convent.

Amb tot plegat en ment, En Suñé no es pot estar d'assentir: «Sorprèn, certament, que aquesta festivitat fos celebrada en aquell temps a l'esmentat convent [de Sant Josep] i no pas en el que semblaria més propi: el del carrer de la Canuda, en el qual la Santa d'Àvila hi estigué en vida»[35]. Sí, per fi podem documentar Santa Teresa a Barcelona. Per fi. Baldament sigui aprofitant una remota tradició oral. Però, llavors, i per contrarestar la presència de Teresa a la capital catalana, calia que l'estat espanyol actués amb determinació. Consegüentment, i a fi de deslocalitzar les Rocabertí i Santa Teresa de Barcelona, algunes fonts bibliogràfiques ens presenten ja Caterina, dita també Caterina de Crist, com una monja «castellana»[36] i «natural de Madrigal»[37], al bisbat d'Àvila, que tenia de nom de pila «Catalina de Balmaseda»[38] o «Catalina Muxica»[39], i que, en la línia de la formació de les dones castellanes de l'època, «no sabia llegir quan entrà en religió»[40].

Però l'argúcia adulteradora té fissures, perquè som ben conscients que els Rocabertí eren naturals de «Massanet» de Cabrenys[41]. I, com que sabem assertivament que Estefania, segons En Miquel Baptista de Lanuça, també hi va néixer al 1530[42], ara resulta totalment palesa, a més del canvi de «Rocabertí» per «Balmaseda», la substitució de «Mas-sa-net» per «Ma-dri-gal», i, fins i tot, per «Bal-Mas-ed(a)», feta amb el propòsit habitual de descatalanitzar aquesta primera i rellevantíssima companya de Santa Teresa. Això se'ns fa encara més evident quan anem a consultar la font historiogràfica que fa servir En Lanuça. És el llibre d'En Jerónimo Çurita de Les Empreses i Lligues d'Itàlia, dutes a terme pel rei Ferran el Catòlic, d'on extreu que un parent de Na «Catalina de Balmaseda» era el soldat «Bernardino de Balmaseda», que es va significar en unes guerres amb França a l'època d'aquest monarca[43].

Ara bé: als Annals d'En Çurita, que he repassat un i altre cop, no hi apareix cap «Bernardino de Balmaseda» lluitant a França, sinó que, com era de suposar, el qui realment hi trobem és En «Bernat Hug de Rocabertí» (fill del baró de Massanet de Cabrenys, Guillem Hug de Rocabertí)[44], que va destacar militarment a les guerres del «Rosselló, Conflent, Cerdanya i Llenguadoc»[45] a l'època de Joan II. I encaixaria amb el fet que En Lanuça el faci, precisament, «aragonès»[46]. En addició, sabem que el pare de Catalina de Cristo va finar durant aquestes guerres amb França[47] i, efectivament, també En Bernat Hug de Rocabertí «va morir durant la guerra per recuperar el Rosselló»[48]. Llavors, seria normalíssim que s'esmentés En Bernat Hug en una vida de Caterina de Crist, perquè es tractava ni més ni menys que del seu pare[49].

Amb tot, en mirar amb una mica més de deteniment els vincles genealògics d'aquesta Caterina, semblaria que no pogués tractar-se de la Caterina que dic, perquè, precisament, casada amb En Jaume de Cardona, la donen per morta a l'any 1545[50]. Fins i tot En Recoder insisteix que Caterina de Rocabertí no pot ser Caterina de Crist, perquè quan aquesta es fa monja, Na Rocabertí «encara no havia vestit el sant Hàbit, ni aquest el rebé de mans de la Santa Reformadora, ni tampoc no tingué la sort de veure-la»[51]. Però tot això ho diu perquè, com que creu a ulls clucs les cròniques manipulades, no s'ha adonat del desdoblament de les personalitats que tracto aquí, ni té consciència que els censors, a fi de facilitar i fer versemblant l'engany, sovint desplacen llurs biografiades en el temps, amb la qual cosa sempre tenim davant un decalatge d'uns anys imprecisos. Sovint deu. O vint. De vegades menys. De vegades més.

L'Armand de Fluvià, de forma semblant a la resta de genealogistes, també ens indica que Caterina de Rocabertí moriria vers el 1545[52], molt possiblement perquè, com acostuma a passar, no se'n troben més referències documentals. Però, és clar: si Catalina de Cristo neix al 1544[53], a partir d'aquí, les dades de la catalana anirien a

nodrir la nova biografia de la monja de Castella, amb la qual cosa hom, perfectament, podria tenir, del 1545 ençà, la sensació que ja no hi era i, de retruc, creure que era morta. Sobretot, perquè «les cròniques de l'Orde assenyalen [que va néixer] l'any 1545»[54]. I ara el descavalcament seria rodó. Però l'adulteració biogràfica no acaba aquí, puix que En Lanuça, per torna, encara ens confirma que va venir al món «el 28 d'octubre de l'any 1554»[55]. I això és materialment impossible, perquè, llavors, tindríem que quan Caterina arriba a Barcelona, al 1588, per fundar i dirigir el nou convent de carmelites descalces, només tindria 33 anys. Dels quals n'hem de descomptar els que va ser priora del convent de Sòria, al 1582[56] i, encara, d'Iruina, al 1583[57]. O sigui, que tindria tan sols 28 anys quan seria escollida priora del convent de Sòria. Una edat gens avançada, per cert, per estar al capdavant d'una comunitat, sobretot perquè, com se'ns ha dit, no sabia llegir. Amb l'agreujant que, a la capital catalana, va haver de dirigir la compra de cases i terrenys, amb les consegüents obres d'edificació del nou convent. No s'explica que fos tan jove, perquè, a més a més, veiem que a Iruina ja hi pateix diverses malalties, que li provoquen dolors i agonies continuades, una de les quals «la duu a punt de morir»[58]. Així mateix, a Barcelona també hi arribarà molt cansada i tocada i En Lanuça ens comenta que aquí, encara, «li van créixer les seves malalties»[59]. Oidà: a Barcelona «li van créixer més i més les malalties», i «foren des de llavors tan contínues, que, en cinc anys que visqué després, no veié la cara a la salut»[60]. És una dona tan i tan gran i colpida per les malalties que, àdhuc, «mudant una altra monja un llit, féu un esforç tan gran que estigué més de tres dies sense poder-se moure de lloc, i amb dolors vius», rebla En Lanuça[61]. És a dir, que és tan i tan gran, que ajudant una altra monja a fer una cosa tan senzilla com canviar un llit de lloc, va quedar totalment prostrada. Ben aviat ja era moribunda, situació que la va dur a la mort, «el 3 de gener de l'any 1594»[62]. Fets tots ells que ens permeten entrellucar que la Caterina que va arribar a Barcelona ja era una dona més que revellida. Si més no, una monja moltíssim més gran del que ens presenta la seva biografia oficial. I que s'adiu i encaixa a la perfecció amb Na Caterina de Crist Rocabertí, que, com que sabem que els seus capítols matrimonials són signats al 1503[63], havia d'haver nascut a l'entorn del 1493. És a dir que moriria centenària o quasi. I això ara explica perfectament per què «quan entrà a l'Orde ja era plena de cabells blancs»[64].

Amb tot, i sigui com fos, no hi ha cap altra Caterina de Rocabertí. Cap més. Cap més que, com ella, hagués també ingressat al convent de les carmelites descalces de Barcelona[65]. I menys amb un pare que es digui «Bernat» i que hagi estat al servei de Joan II al Rosselló i que s'hagi mort en aquells enfrontaments bèl·lics, com objectiven les fonts de Catalina de Cristo. En canvi, si tota l'estona estiguéssim parlant de la mateixa Rocabertí, ara seria d'allò més normal que, a la mort del seu marit Jaume, esdevinguda al 1553[66], i ja un cop vídua, com tantes altres vídues, pogués haver entrat en un convent i que Teresa de Jesús –que, en tant que abadessa de Pedralbes, no moriria fins al 1562– li pogués ben bé haver posat els hàbits. Si fos verament així, ara també podríem entendre per què En Lanuça, com he indicat, la faria néixer l'any següent de 1554. I, d'afegit, també tindria sentit que els cronistes esmentin alhora Estefania de Rocabertí, car totes dues van ser les fundadores del primer convent de carmelites descalces de Barcelona.

Davant de tot aquest garbuix, En Valentí Serra pondera que Caterina de Rocabertí, en ingressar com a monja al convent de les carmelites descalces de Barcelona, «rebé el nom de Sor Estefania»[67]. I, llavors, tornaríem a parlar d'una sola dona desdoblada en dues monges. Tal com estan les coses d'embrollades, ara mateix no podem descartar re, per bé que jo, com he ponderat fins aquí, m'inclino a pensar que Estefania i Caterina van ser realment dues dones diferents. Dues parentes que van entrar plegades a l'orde de les carmelites descalces, car a favor meu tinc que un munt de cronistes antics les consideraven dues monges distintes, com ho feien, per exemple, l'Antonio de Lorea[68] o En Serra i Postius[69]. I En Gabriel Beltran també les fa dues dones diferents i deixa ben explícit que, quan Estefania de Rocabertí va entrar a l'orde carmelità, ho féu com a «Estefania de la Concepció»[70]. I el mateix dirà el Pare Pere Gil, que la va conèixer i tractar personalment[71] i en va ser, fins i tot, el seu confessor[72]. De fet, quin sentit tindria que els censors desdoblessin una monja en dues i que totes dues fossin parentes? Seria com tirar-se pedres a la teulada, perquè això facilitaria encara més pistes perquè un lector avisat pogués adonar-se de l'adulteració biogràfica. En canvi, fent de dues monges una de sola, s'evitaria –com, de fet, ha passat– que hom pogués descobrir que darrera de la Catalina de Cristo castellana hi havia la catalana Caterina de Crist. Oimés si, per acabar-ho d'adobar, «la seva prodigiosa vida no es trobava aprovada per l'Església»[73].

Amb tot, el que és encara més revelador i determinant és que, en arribar a Barcelona, Caterina de Crist s'allotgés precisament «a la casa de Guillem de Santcliment», que era «cosí d'Estafania de Rocabertí»[74] i on aquesta dama ja l'esperava[75]. I tampoc no em deixa de sorprendre que, tal com ens assegura En Recoder, «la Venerable Mare Catalina de Cristo era molt devota de la Mare de Déu de Montserrat»[76]. Com salta a la vista, per més castellana que s'hagi volgut fer Caterina de Crist, sempre la veiem relacionada amb els Rocabertí. Àdhuc podem descobrir que era una Rocabertí si creuem la informació que ens donen sobre Catalina de Cristo, car aquesta, de conformitat amb En Tomás Álvarez, tenia un nebot dit «Pere», que era «del Consell del Rei»[77], i de qui conservem el fragment d'una carta adreçada a la seva tieta[78] i un «Testimoni» biogràfic sobre ella mateixa[79], on deixa a palès que n'era «el seu nebot»[80]. Doncs bé: com ja he reportat, Na Caterina de Rocabertí s'havia casat amb En Jaume de Cardona per mitjà de capítols matrimonials datats el 14 de febrer del 1503[81]. En Pere de Cardona i Enríquez era germà seu[82]. Havia mullerat Na Joana de Requesens[83] i un fill seu va ser En Pere de Cardona i Requesens[84], conseller reial i

Portantveus de general governador del Principat de Catalunya[85]. Aprofundint una mica més en aquest desdoblament, tenim encara que el fill d'aquest nebot de Catalina de Cristo, segons ens reporta ell mateix, «té l'hàbit de Sant Jaume»[86]. I, com era d'esperar, el fill d'En Pere de Cardona i Requesens fou l'Enric de Cardona i d'Erill, «comanador de Sant Jaume»[87].

Fragment de l'arbre genealògic dels Cardona, on podem observar com la mare d'En Pere de Cardona i Requesens era la cunyada de Teresa de Cardona, abadessa de Pedralbes, que identifiquem amb la Santa Teresa històrica. Gran Enciclopèdia Catalana, vol. 4 (1973), p. 407.

Si realment fóssim davant de la persona correcta, això ara posaria una gran llum que la mare d'aquest Pere de Cardona passés una temporada –«cosa d'un mes», s'explicita–[88] amb Santa Teresa. La raó és evident: eren cunyades. D'afegit, En Lanuça ens diu que l'avi patern de Catalina de Cristo es deia «Pere»[89]. Però, mentre tenim constància que l'avi patern d'aqueixa Catalina es deia «Diego»[90], per contra, i efectivament, l'avi de Caterina de Rocabertí era el capità Pere de Rocabertí, baró de Sant Mori i Maella[91], l'esposa del qual també es va dir Caterina[92]: Caterina d'Ortafà[93]. I d'aquí que la néta portés aquest mateix nom de pila. Car, com ens ho exposa Na Montserrat Jiménez, «fou batejada en honor a la seva àvia com a Caterina»[94]. A més a més, som sabedors que En Francesc de Granollachs va fer quantioses aportacions de diners a fi de facilitar les obres del nou convent[95]. I ara també coneixem que els Granollachs i els Cardona tenien vincles familiars, car una filla del barceloní Bernardí de Granollachs s'havia casat al 1592 amb En Joan de Jossa i Cardona[96]. Com que aquest sembla el fill d'Helena de Cardona[97], neboda de l'abadessa de Pedralbes Teresa de Cardona[98], els vincles i els suports familiars a l'Orde del Carmel queden més que palesos.

Per torna, i aprofundint en aquest vessant dels vincles genealògics, em cal subratllar ara que el principal biògraf de Catalina de Cristo fou En Miquel Baptista de Lanuça. Doncs bé: aquest famós cronista aragonès era el besnét d'En Joan de Lanuça i Torrelles-Gurrea, el qual, alhora, era el cosí-germà d'En Joan de Lanuça y Pimentel[99], que mullerà Na Joana de Rocabertí i Erill[100], vídua d'ençà 1449 d'En Pere de Vilagut[101]. Aquesta Joana de Rocabertí era ni més ni menys que la germana de l'avi de Caterina de Rocabertí[102]: la nostra Caterina de Crist. I, llavors tot tindria sentit, perquè En Lanuça no hauria escrit res més que la vida d'una seva parenta. Es tracta de la biografia de La V[enerable] M[adre] Catalina de Christo, Carmelita Descalza, Compañera de la Sª Madre Teresa de Iesus, publicada a Saragossa, al 1657, i que tant he citat i glossat fins aquí. Cosa, que de retruc, explicaria i donaria sentit al fet que En Lanuça tingués a mà escrits –originals o impresos, o tots dos ensems– de la mateixa monja, que no s'han trobat mai més[103].

Portada de la vida de La V[enerable] M[adre] Catalina de Christa, Carmelita Descalza, Compañera de la Sª Madre Teresa de Iesus (Saragossa, 1657), escrita per En Miquel Baptista de Lanuça.

Per tant, si Catalina de Cristo fos Na Caterina de Crist Rocabertí, la informació que presento del seu nebot Pere, conseller reial, del seu avi Pere, del seu pare Bernat i del nom que ella mateixa duu en honor de la seva àvia Caterina, encaixa de ple amb la meva hipòtesi que la censura va substituir la monja catalana per la castellana amb el propòsit de fer totes dues monges una sola persona, desdoblada per evidents raons d'estat.

Ultra això, també acabo de glossar com un parent d'aquesta nissaga, En Guillem de Santcliment, va allotjar a casa seva Na Caterina de Crist. Doncs bé: serà finalment aquesta casa, situada al carrer de Mercaders[104], la que esdevindrà el primer convent barceloní de monges carmelites[105]. La seva fundadora, com hem vist, fou Caterina de Rocabertí. Però, paradoxalment, En Recoder ens innova que quan Catalina de Cristo va arribar a Barcelona, provinent d'Iruina, per fer-se càrrec de la nova comunitat de carmelites, «trobaren la casa on es dirigien tan ben arreglada i disposada amb tant d'ordre, que aquella mateixa nit quedà ja posada la Clausura»[106]. És a dir, que en arribar Catalina de Cristo a Barcelona, el convent que ens diuen que fundà ja és a punt per acollir-la a ella i a les seves germanes i poder-hi fer vida de clausura amb normalitat. Conformement, En Reixach, que segueix i es creu també a ulls clucs els llibres reelaborats per la censura inquisitorial, ens reporta que, d'aquest primer convent, «n'era fundadora

i priora Catalina del Crist Balsameda, parenta de Santa Teresa de Jesús»[107].

En resolució: si Catalina de Balsameda es va allotjar en una casa d'un cosí dels Rocabertí; si es deia Catalina de Cristo, com Na Caterina de Crist Rocabertí; si en una biografia italiana se l'esmenta sempre com a «Caterina»[108]; i si, finalment, tant Catalina de Balsameda com Caterina de Rocabertí es consideren fundadores del mateix convent, és que l'una i l'altra són al mateixa dona i la mateixa monja. I, en conseqüència, si era una parenta molt propera de Santa Teresa és que Santa Teresa era, com ja he indicat, Teresa de Cardona, parenta directa també dels Rocabertí, en tant que cunyada de la Mare Caterina de Crist.

Jordi Bilbeny

NOTES I BIBLIOGRAFIA:

[1] VICTOR BALAGUER, Las Calles de Barcelona; Establecimiento Tipográfico de Salvador Manero, Barcelona, 1865, Tom I, p. 170.

[2] JOAN AMADES, Històries i llegendes de Barcelona; edició a cura de Jaume Fabre i J.M. Huertas Claveria, Edicons 62, s/a.; Barcelona, 1984, vol. I, p. 950, nota 72.

[3] GERONIMO DE SAN IOSEPH, Historia del Venerable Padre Fr. Iuan de la Cruz, Primer Descalzo Carmelita, Compañero, y Coadjutor de Santa Teresa de Iesus en la Fundacion de su Reforma; Diego Diaz de la Carrera, Madrid, 1641, p. 616.

[4] Cf. FRAY ANTONIO DE LOREA, «Capítulo Proemial», La Venerable Madre Hipolita de Iesus y Rocaberti. Religiosa de la Orden de N. P. S. Domingo, en el Monasterio de Nuestra Señora de los Angeles de la Ciudad de Barcelona. Epitome de su Prodigiosa Vida, Virtudes, y Admirables Escritos; Vicente Cabrera, Impressor; València, M.DC.LXXIX, apt. IV, p. s/n.

[5] Cf. RODOLFO GALDEANO CARRETERO, «Estudi Preliminar», a la Historia Moral de Cathalunya. Llibre segon de la Història Cathalana, de Pere Gil i Estadella; edició a cura de Rodolfo Galdeano Carretero, Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, CII; Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2017, p. XXIV.

[6] Cf. NARCISO FELIU DE LA PEÑA Y FARELL, Anales de Cataluña y Epilogo Breve de los Progressos, y Famosos Hechos de la Nacion Catalana, de sus Santos, Reliquias, Conventos, y singulares Grandezas; y de los mas señalados, y Eminentes Varones, que en Santidad, Armas, y Letras han florecido desde la primera Poblacion de España, Año del Mundo 1778, antes del nacimiento de Chrsito 2174, y del Diluvio 143, hasta el presente de 1709; Juan Pablo Martí, Barcelona, 1709, Tom Tercer, p. 215.

[7] ROSA Mª ALABRÚS IGLESIAS, «Ignacio de Loyola, la devotio moderna y la religiosidad femenina», El advenimiento de la Casa de Austria a los reinos hispánicos; edició d'Emilio Collado Estela, Editorial Dykinson, S.L.; Madrid, 2021, p. 204.

[8] ROSA M. ALABRÚS, «El éxito y el fracaso en los procesos hacia la santidad femenina», Identidades y fronteras culturales en el mundo ibérico de la Edad Moderna; edició de José Luis Betrán, Bernat Hernández i Doris Moreno, Congressos-13, Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions, segona edició, Bellaterra, 2017, p. 172.

[9] R. GALDEANO CARRETERO, ob. cit., p. XXIV.

[10] V. BALAGUER, ob. cit., tom I, p. 170.

[11] ANDRES AVELINO PI Y ARIMON, Barcelona Antigua y Moderna, ó Descripcion é Historia de esta Ciudad desde su Fundacion hasta Nuestros Dias; Imprenta y Librería Politécnica de Tomás Gorchs, Barcelona, 1854, Tom I, p. 526.

[12] Vg. PEDRO SERRA Y POSTIUS, Epitome Historico del Portentoso Santurario, y Real Monasterio de Nuestra Señora de Monserrate; Pablo Campins, Impressor; Barcelona, 1747, p. 255.

[13] CAYETANO CORNET Y MAS, Tres dias en Montserrat. Guia Histórico-Descriptiva de todo cuanto contiene y encierra esta montaña; segona edició, corregida i notablement augmentada, Barcelona, Librería del Plus Ultra, 1863, «Apéndice», p. 433, nota 5.

[14] Cf. GABRIEL BELTRAN, «Caterina de Crist (1544-1594)»; https://castellinterior.files.wordpress.com/2014/05/pdf-992.pdf

[15] Cf. «Teresa de Jesús en la cultura catalana», web de l'Església Arxidiocesana de Barcelona, 20 de març del 2015; https://esglesia.barcelona/es/actualitat/teresa-de-jesus-en-la-cultura-catalana/

[16] GABRIEL BELTRAN, «Santa Teresa de Jesús en Cataluña», web Castell Interior; https://castellinterior.com/wp-content/uploads/2014/04/pdf-462.pdf

[17] Vg. ARMAND DE FLUVIÀ, «Els Cardona-Rocabertí, barons de Sant Mori i Verges», Gran Enciclopèdia Catalana; ob. cit., vol. 4 (1973), p. 402 i «Els Cardona», ídem, p. 406-407.

[18] PADRE FRAY FRANCISCO DE SANTA MARIA, Reforma de los Descalzos de Nuestra Señora del Carmen de la Primitiva Observancia; por Diego Diaz de la Carrera, Impressor del Reyno; Madrid, M.DC.LV, Tom Segon, Cap. LXXII, p. 671.

[19] JUAN DE PALAFOX Y MENDOZA, Cartas de Santa Teresa de Jesús, Madre y Fundadora de la Reforma de la Orden de Nuestra Señora del Carmen, de la primitiva Observancia; Francisco Foppens, Impresor y Mercader de Libros, Brussel·les, M.DC.LXXVI, p. 299.

[20] MIGUEL BATISTA DE LANUZA, La V[enerable] M[adre] Catalina de Christo, Carmelita Descalza, Compañera de la Sª Madre Teresa de Iesus; Ioseph Lanaja y Lamarca, Saragossa, 1657, cap. I, p. 2-3.

[21] LEONOR DE LA MISERICORDIA, Vida de la Venerable Catalina de Cristo; edició de Pedro Rodríguez i Ildefonso Adeva, Bibliioteca Mística Carmelitana-28, Editorial Monte Carmelo, Burgos, 1995, cap. 1, p. 16.

[22] Vg. Vite di Molti Venerabili Madri Carmelitane Scalze, e Discepoli di S. Taresa. Raccolte in Compendio dalle Croniche del medesimo Ordine, da un Religioso della C[ompagnia] D[i] G[esù] Divoto dell'Ordine stesso; Appresso Francesco Storti, Venècia, MDCCXXVII, p. 83.

[23] J[OSÉ] R[ECODER], Glorias Teresianas de Cataluña. Publicadas con Motivo del Tercer Centenario de la Fundacion del Convento de Carmelitas Descalzas de Barcelona; Imprenta de la Hormiga de Oro, Barcelona, 1888, p. 307.

[24] MARCELLE AUCLAIRE, Saint Teresa of Ávila; traducció de Kathleen Pond, Pantheon, Nova York, 1953, p. 371.

[25] SONJA HERPOEL, A la zaga de Santa Teresa: Autobiografías por mandato; Teoría Literaria-29, Editions Robopi, B.V.; Amsterdam-Atlanta, 1999, p. 45.

[26] Relacion de la Vida de Nuestra Madre Cathelina de Christo, Religiosa Carmelita descalça Hecha por sus hijas en este combento de la Pursissima Concepsion de la Madre de Dios de Barcelona; Biblioteca Nacional de España, Barcelona, 1594, Mss/6621, p. 18 [vers].

[27] V. BALAGUER, ob. cit., tom I, p. 217.

[28] RICARDO SUÑÉ, Nueva Crónica de Barcelona. Historia de la Ciudad a través de sus calles y de sus tradiciones; Casa Editorial Seguí, Barcelona [c. 1948], Capítol Tercer, p. 707.

[29] CAYETANO CORNET Y MAS, Guia de Barcelona; Librería de Eudaldo Puig, Barcelona, 1876, p. 105.

[30] Ídem.

[31] R. SUÑÉ, ob. cit., p. 707.

[32] Vg. «Convent de Sant Josep de Barcelona. Carmelites Descalços de Barcelona», web monestirs.cat; https://www.monestirs.cat/monst/bcn/bn02jose.htm

[33] JOAN AMADES, Costumari Català. El curs de l'any; Salvat Editores, S.A.; 3a edició, Barcelona, 1985, vol. V, «Tardor», p. 477.

[34] Ídem.

[35] R. SUÑÉ, ob. cit, p. 707.

[36] MARINA TOLDRÀ, EULÀLIA MIRALLES i ANTONI LLUÍS MOLL, Repertori de Manuscrits Catalans (1474-1620); sota la direcció d'Eulàlia Duran, Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, LX; Institut Joan Lluís Vives i Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2003, vol. III, p. 369.

[37] VICENTE DE LA FUENTE, Escritos de Santa Teresa; M. Rivadeneyra, Impresor-Editor; Madrid, 1862, Tom Segon, p. 366.

[38] M. B. DE LANUZA, ob. cit., p. A.

[39] Cf. JOSEPH ANTONIO BUTRÒN Y MUXICA, Harmonica Vida de Santa Teresa de Jesus, Fundadora de la Reforma de Carmelitas Descalços, y Descalças; Francisco del Hierro, Madrid, 1722, p. 263.

[40] ALBERTO RISCO, Santa Teresa de Jesús; Eléxpuru Hermanos, S.A.; 2a edició, Bilbo, 1925, p. 648.

[41] Cf. S. SOBREQUÉS i VIDAL, Els barons de Catalunya; Editorial Vicens-Vives, Barcelona, 1961, p. 232.

[42] Cf. M. B. DE LANUZA, ob. cit., p. 359.

[43] Ídem, p. 1-2.

[44] Cf. ENRIC BASSEGODA PINEDA, «Fra Bernat Hug de Rocabertí: Comanador d'Alfambra i de Montsó (1436-1461)», Actes del Tretzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Universitat de Girona, 8-13 de setembre de 2003; coordinats per Sadurní Martí, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Institut de Llengua i Literatura Catalanes de la Universitat de Girona i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2007, vol. III, p. 145.

[45] GERONYMO ÇURITA, Los Cinco Libros Postreros de la Segunda Parte de los Anales de la Corona de Aragon; Iuan de Lanaja y Quartanet, Saragossa, M.DC.X, p. 293.

[46] M. B. DE LANUZA, ob. cit., p. 2.

[47] Cf. PEDRO RODRÍGUEZ, «La familia de Catalina de Cristo. Datos históricos»; El Monte Carmelo, 101 (1993), p. 478.

[48] Vg. «Bernat Hug de Rocabertí i Ortafà»; https://ca.wikipedia.org/wiki/Bernat_Hug_de_Rocabert%C3%AD_i_Ortaf%C3%A0

[49] Cf. ENRIC BASSEGODA PINEDA, Vida i obra de Fra Bernat Hug de Rocabertí; tesi doctoral dirigida pel doctor Jaume Torró Torrent, Universitat de Girona, MMXI, p. 43 i 59.

[50] Vg. «Caterina de Rocabertí»; https://ca.wikipedia.org/wiki/Caterina_de_Rocabert%C3%AD

[51] J. R[ECODER], ob. cit., p. 305, nota (a).

[52] A. DE FLUVIÀ, «Els Rocabertí, barons de Cabrenys i de Sant Mori», ob. cit., p. 655.

[53] Cf. Relacion de la Vida de Nuestra Madre Cathelina de Christo, Religiosa Carmelita descalça Hecha por sus hijas en este combento de la Pursissima Concepsion de la Madre de Dios de Barcelona; ob. cit., cap. I, p. 24 [recte] i EFRÉN DE LA MADRE DE DIOS i OTGER STEGGINK, Tiempo y vida de Santa Teresa; BAC maior-52, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, MCMXCVI, p. 841, nota 20.

[54] J. R[ECODER], ob. cit., p. 441, nota (a).

[55] M. B. DE LANUZA, ob. cit., cap. I, p. A.

[56] Ídem, cap. XVI, p. 102.

[57] Ídem, cap. XVIII, p. 115-117.

[58] Ídem, cap. XX, p. 125.

[59] Ídem, cap. XXIII, p. 142.

[60] Ídem, cap. XXIII, p. 146.

[61] Ídem, cap. XXV, p. 167.

[62] Ídem, cap. XXXI, p. 217.

[63] Cf. MARIA ADELA FARGAS PEÑARROCHA, «Poder i xarxes matrimonials, 1599-1621: aproximació envers una distribució de les àrees de domini familiars a Barcelona»; Pedralbes, 12 (1992), p. 111, nota 55.

[64] M. B. DE LANUZA, ob. cit., cap. XXXII, p. 218.

[65] Cf. VALENTÍ SERRA DE MANRESA, Aportació dels framenors caputxins a la cultura catalana: des de la fundació a la guerra civil (1578-1936); Facultat de Teologia de Catalunya, Barcelona, 2009, p. 166.

[66] Vg. «Jaume de Cardona (comanador de l'orde de Sant Jaume»; https://ca.wikipedia.org/wiki/Jaume_de_Cardona_(comanador_de_l%27orde_de_Sant_Jaume)

[67] V. SERRA DE MANRESA, ob. cit., p. 166.

[68] Vg. A. DE LOREA, ob. cit., «Capitulo Proemial», apt. IV, p. s/n.

[69] Vg. PEDRO SERRA Y POSTIUS, Prodigios, y Finezas de los Santos Angeles Hechos en el Principado de Cataluña; Jayme Surià, Barcelona, MDCCXXVI, p. 229-233.

[70] Cf. GABRIEL BELTRAN, «Estefania de la Concepció» web Castell Interior; https://castellinterior.com/wp-content/uploads/2014/04/pdf-102.pdf

[71] Vg. «Pere GIL. Breve relación de la vida exemplar y santa muerte de doña Estefanía de Rocabertí, dicha la madre Estefanía de la Concepción», "Arxiu de les Carmelites Descalces", Repertori de manuscrits catalans (1474-1620); compilació a cura de Maria Toldrà, Eulàlia Miralles i Antoni Lluís Moll, sota la direcció d'Eulàlia Duran; Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, LX; Institut d'Estudis Catalans – Institut Joan Lluís Vives, vol. III, Barcelona, 2003, p. 370.

[72] Cf. JOSEP IGLÉSIES, Pere Gil, S.I. (1551-1622) i la seva Geografia de Catalunya; Societat Catalana de Geografia. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2002, p. 5.

[73] N. F. DE LA PEÑA Y FARELL, ob. cit., Tom Tercer, p. 215.

[74] MERCÈ GRAS CASANOVAS, «Patronatge femení i fundació de convents. El convent de la Immaculada Concepció de carmelites descalces de Barcelona (1589)»; Redes femeninas de promoción espiritual en los Reinos Peninsulares (s. XIII-XVI); edició de Blanca Garí, Institut de Recerca de Cultures Medievals i Universitat de Barcelona, Viella, Libreria Editrice; Roma, 2013, p. 257.

[75] Cf. L. DE LA MISERICORDI A, ob. cit., cap. XXXIII, p. 135.

[76] J. R[ECODER], ob. cit., p. 482, nota (a).

[77] Cf. SANTA TERESA, Cartas; edició a cura de Tomás Álvarez, Maestros Espirituales Cristianos-2, Editorial Monte Carmelo, quarta edició, Burgos, 1997, «Apéndice. Fragmentos dispersos», carta 17/485, p. 1180.

[78] Ídem, p. 1180-1181.

[79] «Testimonio sobre Catalina de Cristo, por Pedro de Tapia», Vida de la Venerable Catalina de Cristo, de Leonor de la Misericordia; ob. cit., doc. 4, p. 416-420.

[80] Ídem, p. 416.

[81] Cf. EVA SERRA i PUIG, «Evolució d'un patrimoni nobiliari català durant els segles XVII i XVIII. El patrimoni nobiliari dels Sentmenat», Recerques, 5 (1975), «La crisi de la societat agrària», p. 59, nota 87.

[82] Vg. A. DE FLUVIÀ, «Els Cardona»; ob. cit., p. 407.

[83] Ídem.

[84] Ídem.

[85] Cf. «Pere de Cardona i Requesens», Uniopèdia; https://ca.unionpedia.org/Pere_de_Cardona_i_Requesens

[86] Vg. «Testimonio sobre Catalina de Cristo, por Pedro de Tapia»; ob. cit., p. 420.

[87] Cf. A. DE FLUVIÀ, «Els Cardona», ob. cit., p. 407.

[88] Vg. «Testimonio sobre Catalina de Cristo, por Pedro de Tapia»; ob. cit., p. 419.

[89] M. B. DE LANUZA, ob. cit., cap. I, p. 1.

[90] Vg. P. RODRÍGUEZ, ob. cit., p. 472, 473, 476, 502 i 503.

[91] Vg. ENRIC BASSEGODA, «Pere de Rocabertí, més enllà del capità de la Força de Girona»; Revista de Girona, núm. 244, setembre-octubre 2007, p. 38-42.

[92] Ídem, p. 39.

[93] Cf. A. DE FLUVIÀ, «Els Rocabertí, barons de Cabrenys i de Sant Mori», ob. cit., p. 655.

[94] MONTSERRAT JIMÉNEZ SUREDA, Prisioneros de guerra y campos de concentración en España durante la guerra contra la Convención (1793-1795); Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 2022, p. 246.

[95] Cf. J. R[ECODER], ob. cit., p. 299.

[96] Cf. M. A. FARGAS PEÑARROCHA, ob. cit., p. 111, nota 55.

[97] Vg. CARLES GASCÓN CHOPO, «Apéndice. Árbol genealógico del linaje de Josa», La evolución del linaje de Josa durante la Edad Media (siglos XI-XV); treball per a l'obtenció del Diploma d'Expert Universitari en Heràldica, Genealogia i Nobiliària, UNED, La Seu d'Urgell, 2019, p. 49.

[98] Vg. A. DE FLUVIÀ, «Els Cardona», ob. cit., p. 407.

[99] Vg. ARMAND DE FLUVIÀ, «Lanuza», Gran Enciclopèdia Catalana, ob. cit., vol. 9 (1976), p. 64.

[100] Ídem.

[101] Cf. ENRIC BASSEGODA PINEDA, «"E só content combatre-us-ho". Batalles i bandositats a Castelló d'Empúries»; Mot so razo, 10-11 (2012), p. 66.

[102] Vg. A. DE FLUVIÀ, «Els Rocabertí, barons de Cabrenys i de Sant Mori»; ob. cit., p. 655.

[103] Cf. BEATRIZ FERRÚS ANTÓN, «Cursivas, márgenes y entrelineados. Sobre las Vidas de Catalina de Christo, Isabel de la Encarnación y Francisca Josefa de la Concepción de Castillo»; Exlibris, núm. 7, desembre 2018, p. 13.

[104] Cf. RAMON REIXACH i PUIG, Els Pares de la República. El patriciat a la Catalunya urbana moderna. Mataró, s. XV-XVIII; Caixa d'Estalvis Laietana, Mataró, 2006, p. 95.

[105] Ídem.

[106] J. R[ECODER], ob. cit., p. 472-473.

[107] R. REIXACH i PUIG, ob. cit., p. 95.

[108] Vg. Vite di Molti Venerabili Madri Carmelitane Scalze, e Discepoli di S. Taresa; ob. cit., p. 83-94.